

การสื่อสารด้านสภาพสังคมจากภาพพระไชยสุริยา Conveying the State of Society in Karb Phrachaisuriya

ปรีวัฒน์ กุลวิทย์*

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องการสื่อสารด้านสภาพสังคมจากภาพพระไชยสุริยามีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อวิเคราะห์ภาพพระไชยสุริยาตามแบบจำลองการสื่อสารของ เดวิด เค เบร์โล (David K. Berlo) และเพื่อวิเคราะห์บริบททางสังคมที่ปรากฏจากภาพพระไชยสุริยา ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารด้านสภาพสังคมจากภาพพระไชยสุริยาตามแบบจำลองการสื่อสารของ เดวิด เค เบร์โล มีความสัมพันธ์กันดังนี้

ผู้ส่งสารคือสุนทรภู่ซึ่งแต่งภาพพระไชยสุริยาชำนาญด้านต่างๆ มีวัตถุประสงค์ของการแต่งเพื่อแสดงความสามารถด้านการแต่งภาพ เพื่อเป็นแบบเรียนมาตราตัวสะกดและเพื่อวิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคมสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งสัมพันธ์กับผู้รับสารในยุคสมัยต่างๆ จนถึงปัจจุบันสาร ประกอบด้วย ๓ ประการ ได้แก่ 1. เนื้อหาของภาพพระไชยสุริยา 2. รหัสของสารคือกลุ่มของสัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นในลักษณะต้องมีความหมายต่อคน โดยมีองค์ประกอบทำหน้าที่เป็นคำศัพท์และมีกระบวนการหรือโครงสร้างที่ร่วมส่วนประกอบเข้าด้วยกันอย่างมีความหมาย ซึ่งรหัสในภาพพระไชยสุริยา คือสภาพสังคมสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏจากภาพพระไชยสุริยา และ 3. การแสดงสารมีบทประณามพจน์และการถ่อมตัวของกวีรวมถึงการเรียนคำตามมาตราตัวสะกดสื่อหรือช่องทางทางการสื่อสาร วรรณคดีเรื่องนี้นำเสนอผ่านสื่อมนุษย์สื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์รวมถึงผู้รับสาร ได้แก่ พระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงศึกษากับสุนทรภู่ ขุนนางและบุคคลร่วมสมัยกับผู้แต่ง อีกทั้งครู อาจารย์ นักวิชาการภาษาและวรรณคดีไทยในสมัยหลัง

การใช้แบบจำลองการสื่อสารของ เดวิด เค เบร์โล ศึกษาภาพพระไชยสุริยา พบว่าสุนทรภู่แฝงการวิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคมสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่การให้ความสำคัญกับการศึกษา ความเชื่อและหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การเมืองการปกครองที่เจ้าขุนมูลนายบางคนไม่สนใจการบ้านการเมืองข้ออาชญากรรมบังหลวง พินาศชาติด้วยความอหิวาธิธรรม มีการปล้นสะดมและการลักลอบนำสินค้านำเข้าประเทศ นอกจากนี้ในบทประพันธ์ยังแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ด้านการค้ากับชาวต่างชาติ ได้แก่ พ่อค้าชาวจีนและพ่อค้าชาวตะวันตกเข้ามาค้าขายภายในประเทศกล่าวได้ว่าสุนทรภู่วรรณคดีตามวัตถุประสงค์ของการสื่อสารแม้เวลาล่วงเลยมากกว่า 200 ปีแล้ว

* นักศึกษาลัทธิศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Abstract

The objectives of this research on Karb Phrachaisuriya are to analyze the Karb according to the Model of Communication by David K. Berlo, and to examine the social context as appeared in the work. The following are the corresponding components between Karb Phrachaisuriya's comments on the state of society and David K. Berlo's Model of Communication.

Sender: The author, Sunthornphu who was well-versed in many writing styles, composed Karb Phrachaisuriya to exemplify his ability in writing a karb which was to be used as the textbook for learning Thai spelling, and to comment on the state of society during the reign of King Phranangklaao. This poetry was related with receivers in various period. Message: The message comprised 3 elements, namely the content as a narrative of Phrachaisuriya, the code in the form of the state of society during the reign of King Phranangklaao as appeared in Karb Phrachaisuriya, and the structure consisting of an invocation, the author's humble note, and the narrative arranged according to spelling. Channel: Karb Phrachaisuriya was sent via human interactions, as well as printed and electronic media. Receiver: The receivers ranged from the royal family members, especially the young ones, to noblemen, to commoners living in the same era with the author, all the way to teachers and professors, to Thai language and literature scholars, and to foreigners in succeeding times.

Through the theory of communication, this research finds that Sunthornphu successfully sent his message according to its purpose even though it has been almost 200 years.

บทนำ

กาพย์พระไชยสุริยาเป็นหนังสือเรียนที่รู้จักแพร่หลายตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปัจจุบันเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนหลวงพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อยอาจารยางกูร) จัดทำแบบเรียนภาษาไทยขึ้น มี 6 เล่ม พระยาศรีสุนทรโวหารนำกาพย์พระไชยสุริยามาแทรกในหนังสือมูลบทบรรพกิจเพื่อให้ผู้เรียนหัดอ่านเขียนคำตามมาตราตัวสะกดแม่ต่างๆ อย่างถูกต้องและคล่องแคล่ว (ธวัช ปุณโณทก 2550 : 152)

กาพย์พระไชยสุริยาเป็นผลงานของสุนทรภู่ซึ่งแต่งถวายพระอัครสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมมาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์หรือเจ้าฟ้ากลางและสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าปิ๋วผู้เป็น

พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี พระอัครชายา (ประชุมคำกลอนสุนทรภู่ 2558 : 310) มีนักวิชาการหลายท่านให้ความรู้เกี่ยวกับระยะเวลาที่แต่งเรื่องนี้ไว้ว่าสุนทรภู่แต่งกาพย์พระไชยสุริยาที่เมืองเพชรบุรีเมื่อ พ.ศ. 2368 และอาจนำมาพัฒนาขึ้นใหม่ที่วัดเทพธิดารามวรวิหาร กรุงเทพฯ ระหว่าง พ.ศ. 2382 - พ.ศ. 2385 (ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต 2545 : 40 และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ 2557 : 74)

โซธิตามณีไธ (2555 : 59 - 72) ได้กล่าวถึงแนวคิดของสุนทรภู่ที่แต่งกาพย์พระไชยสุริยาไว้ในบทความเรื่อง “พินิจกาพย์พระไชยสุริยาของสุนทรภู่” ว่าน่าจะมาจากการศึกษาไตรภูมิพระร่วง นำท่วงโลกจากคัมภีร์ปุราณะของอินเดียและของชาวตะวันตก

พุทธทำนายในนิบาตชาดกเรื่องมหาสุบินชาดกกลบ
บทการผันอักษรและกลบทบังคับเสียงวรรณยุกต์ใน
โคลงอักษรสามหมู่ของพระศรีมโหสถซึ่งพัฒนามาจาก
การผันอักษรสามหมู่ในจินตามณีกลบทบังคับแม่ตัว
สะกดในศิวิบูลกิตติ์เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา
รวมเกียรติรวมถึงการแสวงหาความรู้ในวิทยาการสมัย
ใหม่ของสุนทรภู่ได้จากการติดต่อกับชาวตะวันตก
ทำให้ภาพพระไชยสุริยามาจากแหล่งความรู้ต่างๆ
ที่สุนทรภู่นำมาแต่ง จากการศึกษาเอกสารและงาน
วิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพพระไชยสุริยา ผู้วิจัยพบว่า
ผู้สนใจศึกษาภาพพระไชยสุริยาอย่างหลากหลาย ดัง
มีรายละเอียดต่อไปนี้

ปัญญา บริสุทธิ์ (2528 : 13 - 82 และ 2529
: 70) กล่าวถึงภาพพระไชยสุริยาว่า ภาพพระ
ไชยสุริยาสื่อสารด้านสภาพสังคมเกี่ยวกับความไม่
เป็นธรรมในสังคมที่ผู้มีอำนาจข่มเหงผู้น้อยอย่างไร
ความปราณีและเจ้าขุนมูลนายนิยมคนดริหรือวงมโหรี
ผู้หญิงและมักชอบนำหญิงผู้เลินคนดริมาเป็น
ภรรยาของของตน ก่อเกิดความนิยมการมีภรรยา
หลายคนของเจ้าขุนมูลนาย การใช้อำนาจของศาล
หรือตุลาการอย่างไม่เป็นธรรมและความไม่ซื่อตรงของ
ขุนนางที่ไม่ถือหน้าพระพิพัฒน์สัตยาตามการให้สัตย์ไว้
ซึ่งจัดอยู่ในแบบแผนทางการปกครอง รวมถึงความเชื่อ
เรื่องการทำบุญที่ส่งผลให้ไปเกิดในสวรรค์และพระสงฆ์
บางส่วนประพฤติไม่ถูกต้องตามธรรมวินัยในพระพุทธ
ศาสนาซึ่งจัดอยู่ในความเชื่อทางศาสนา

ประทีป วาทิกทินกร (2544:52 - 53) กล่าว
ถึงภาพพระไชยสุริยาว่าเป็นนิทานเรื่องสั้นๆ ที่สุนทรภู่
แต่งเป็นภาพโดยใช้ภาพทั้ง 3 ชนิด ได้แก่ ภาพยานี
ภาพขึงบังและภาพสุรางคนางค์ มีความยาวเพียง
1 เล่มสมุดไทยเป็นวรรณกรรมที่น่าสนใจเพราะเป็น
หนังสือสอนอ่านสะกดคำ สอนศีลธรรมและสะท้อน
ภาพของสังคมยุคหนึ่งไว้ชัดเจน สุนทรภู่เริ่มต้นด้วย
บทไหว้ครูแล้วดำเนินเรื่องด้วยการใช้คำที่มีตัวสะกด
มาตราต่างๆ ที่ละมาตราจนครบทุกมาตรา

ชื่นชนก จริยประภาพันธ์ (2547: 2 - 6
และ 82) กล่าวถึงภาพพระไชยสุริยาซึ่งปรากฏใช้
อยู่ในแบบเรียนและหนังสือเรียนภาษาไทยตั้งแต่
สมัยรัชกาลที่ 5 ต่อมากระทรวงศึกษาธิการพัฒนาการ
ศึกษาอย่างเป็นระบบด้วยการจัดหลักสูตรการศึกษา
พุทธศักราช 2503 จนถึงหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช 2544 มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับ
การศึกษาขั้นพื้นฐานตั้งแต่ระดับชั้นปฐมวัยหรือระดับ
ชั้นอนุบาลสมัยก่อน ช่วงชั้นที่ 1 ระดับชั้นประถมศึกษา
ปีที่ 1 - 3 ช่วงชั้นที่ 2 ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6
ช่วงชั้นที่ 3 ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น คือระดับ
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 จนถึงช่วงชั้นที่ 4 ระดับชั้น
มัธยมศึกษาตอนปลาย คือระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่
4 - 6 สืบต่อมาถึงปัจจุบัน โดยนำภาพพระไชยสุริยา
มาแทรกในแบบเรียนและหนังสือเรียนภาษาไทยตาม
หลักสูตรการศึกษา พุทธศักราชต่างๆ ได้แก่

1. พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
นำภาพพระไชยสุริยาทั้งเรื่องมาแทรกในหนังสือมู
ลบทบรรพกิจอันเป็นแบบเรียนหลวงสมัยรัชกาลที่ 5

2. เรื่องสัตว์สวดยปางามจากตอนหนึ่งของ
ภาพพระไชยสุริยาในแบบเรียนภาษาไทย เล่ม 1
ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ตามหลักสูตรการศึกษา
พุทธศักราช 2503

3. การนำภาพพระไชยสุริยาเป็นวรรณคดี
ที่เสนอให้เลือกเรียนในหนังสือเรียนภาษาไทยของ
ช่วงชั้นที่ 3 ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น คือระดับชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช 2544

ยุพร แสงทักษิณ (2550: 286 - 287) กล่าว
ถึงภาพพระไชยสุริยาในวรรณคดีสมัยกรุงธนบุรี -
กรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2394 ว่า ภาพพระไชยสุริยา
ของสุนทรภู่เป็นหนังสือแบบเรียนภาษาไทยที่น่าสนใจ
คือแต่งคำประพันธ์ประเภทภาพย่นชนิดต่างๆ เพื่อใช้
เทียบสอนอ่านภาษาไทยตั้งแต่มาตราแม่ ก กา จนถึง
แม่เกย แต่ไม่สอนโดยตรงเหมือนหนังสือแบบเรียน

ทั่วไป หากใช้เนื้อหานิทานทำให้เด็กไม่เบื่อหน่าย เด็กจะรู้สึกสนุกสนานอ่านได้คล่องและจำได้ง่าย ต่อมา พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) นำภาพพระไชยสุริยามาแทรกในแบบเรียนหลวงมูลบทบรรพกิจที่ท่านแต่งสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อฝึกหัดนักเรียนให้อ่านได้คล่องหลังจากการแจกมาตราในแต่ละแม่

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และชุมสาย สุวรรณชมภู (2554:61 - 67) กล่าวถึงภาพพระไชยสุริยาว่า ภาพพระไชยสุริยาจัดอยู่ในวรรณคดีที่มีเนื้อหาเป็นตำราใช้รูปแบบคำประพันธ์ประเภทกาพย์แต่งทั้งเรื่องเป็นหนังสือนิทานที่ใช้เป็นแบบฝึกหัดอ่านเพื่อแจกลูกตามมาตราตัวสะกดสำหรับเด็ก

โชษิตา มณีใส (2555:59) กล่าวถึงภาพพระไชยสุริยาว่า ภาพพระไชยสุริยาเป็นผลงานเรื่องเดียวของสุนทรภู่ซึ่งแต่งเป็นกลอนสวดมีเนื้อหามุ่งสั่งสอนให้คนในสังคมตั้งอยู่ในธรรมผู้บำเพ็ญพรตจะได้ไปสวรรค์บ้านเมืองที่คนไม่ตั้งอยู่ในธรรมจะประสบความวิบัติโดยอำนาจเหนือธรรมชาติจะบันดาลให้ประสบภัยพิบัติมีอุทกภัยเป็นต้นเช่นเมืองสาวัตถีที่กล่าวถึงในเรื่องแม่ผู้แต่งจะระบุจุดประสงค์ให้ภาพนี้เป็นหนังสือเพื่อประโยชน์ในการเรียนภาษาไทยสำหรับเด็กใช้อ่านเทียบแม่ตัวสะกดต่างๆแต่สิ่งที่น่าสนใจคือภาพพระไชยสุริยาของสุนทรภู่อาจพิจารณาได้ว่าเป็นหนังสือวิพากษ์วิจารณ์สังคมในรูปแบบของหนังสือประกอบการเรียนการสอน

ภาพพระไชยสุริยาจึงเป็นวรรณคดีที่น่าจะนำมาศึกษาโดยใช้แบบจำลองการสื่อสารตามแนวคิดของ เดวิด เค เบอร์โล นักทฤษฎีการสื่อสารพัฒนาแบบจำลองการสื่อสารที่เรียกว่า SMCR ได้แม้ว่าจะเป็นทฤษฎีที่มีมานานแล้วแต่สามารถแสดงให้เห็นวัตถุประสงค์ของการสื่อสารได้อย่างชัดเจนการสื่อสารตามทฤษฎีนี้มีองค์ประกอบการสื่อสาร ได้แก่ ผู้ส่งสาร (Source) สาร (Message) สื่อหรือช่องทาง (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) อันมีประโยชน์อย่างมากในการอธิบายถึงปัจจัยต่างๆ ที่ช่วยให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผล

กล่าวได้ว่า การวิจัยนี้ยังไม่มีบุคคลใดนำแบบจำลองการสื่อสารของ เดวิด เค เบอร์โล มาศึกษาและวิเคราะห์ การสื่อสารด้านสภาพสังคมจากภาพพระไชยสุริยามาก่อนผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาวิจัยและวิเคราะห์การสื่อสารด้านสภาพสังคมจากภาพพระไชยสุริยาอย่างละเอียด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ภาพพระไชยสุริยาตามแบบจำลองการสื่อสารของเดวิด เค เบอร์โล
2. เพื่อวิเคราะห์บริบททางสังคมที่ปรากฏจากภาพพระไชยสุริยา

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษา การวิจัยและการวิเคราะห์การสื่อสารด้านสภาพสังคมจากภาพพระไชยสุริยาตามแบบจำลองการสื่อสารของ เดวิด เค เบอร์โล นำเนื้อหาภาพพระไชยสุริยาจากหนังสือชุดภาพและการ์ตูนขององค์การคำของครูสภาฉบับปี พ.ศ. 2527 หน้า 1 - 14 หนังสือประชุมคำกลอนสุนทรภู่ พ.ศ. 2555 หน้า 311 - 321 รวมถึงหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2557 หน้า 81 - 91 ที่พัฒนาเป็นอักษรวิธีในภาษาไทยปัจจุบันมาประกอบการศึกษา การวิจัยและการวิเคราะห์

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และเสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาหนังสือ ตำรา เอกสาร วารสาร รายงานและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาเนื้อหาจากภาพพระไชยสุริยาใน

พระไชยสุริยา หนังสือชุดภาพและการ์ตูนขององค์การค้าของคุรุสภาฉบับปี พ.ศ. 2527 หน้า 1 - 14 หนังสือประชุมคำกลอนสุนทรภู่ พ.ศ. 2555 หน้า 311 - 321 รวมถึงหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีวิจิตร ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2557 หน้า 81 - 91

3. เขียนงานวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์และนำเสนอผลการศึกษา

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวិเคราะห์การสื่อสารด้านสภาพสังคมจากภาพพระไชยสุริยาด้วยแบบจำลองการสื่อสารของ เดวิด เค เบอร์โลผู้วิจัยพบว่าภาพพระไชยสุริยามีรายละเอียดตามองค์ประกอบของการสื่อสารดังนี้

1. ผู้ส่งสาร

ผู้ส่งสารหมายถึงบุคคล กลุ่มบุคคล องค์การหรือสถาบันซึ่งติดต่อสื่อสารส่งถ่ายทอดเนื้อหาของสาร ความคิด ความรู้สึกและอารมณ์ต่างๆ ออกเป็นสัญลักษณ์ ภาพ กิริยาและท่าทาง เดวิด เค เบอร์โล เชื่อว่าการสื่อสารจะสำเร็จได้เมื่อมีผู้ส่งสารและมีความรู้ลักษณะเกี่ยวกับความสามารถและความชำนาญที่เอื้ออำนวยต่อความสำเร็จของการสื่อสารได้แก่ ทักษะในการสื่อสารหมายถึงความสามารถในการสื่อสารจากการฟังและการอ่านซึ่งนำมาคิดประกอบด้วยเหตุผล ต่อมาพูดและเขียนที่อาจมีภาพ กิริยาและท่าทางเป็นสื่อประกอบ ทักษะนี้หมายถึงความรู้ ความคิดเห็น ความรู้สึกและท่าทีอย่างหนึ่งของบุคคลที่มีต่อบุคคลอื่นหรือต่อเหตุการณ์หนึ่งซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมและการแสดงออกของบุคคล การมีประสิทธิภาพด้านการสื่อสารขึ้นอยู่กับทัศนคติของผู้ส่งสารได้แก่ทัศนคติต่อตนเองผู้ส่งสารจะประสบผลสำเร็จในการสื่อสารนั้นขึ้นอยู่กับทัศนคติของผู้ส่งสารมีต่อตนเอง ซึ่งเป็นการประเมินตนเองก่อนการสื่อสาร หากผู้ส่งสารมีทัศนคติ

ที่ดี มีความมั่นใจในตนเองและเชื่อมั่นว่าตนเองมีความสามารถ โอกาสที่ผู้ส่งสารจะประสบผลสำเร็จและมีประสิทธิผลในการสื่อสารก็มีมาก รวมถึงทัศนคติที่ดีต่อเนื้อหาของสาร หากผู้ส่งสารมีทัศนคติที่ดีต่อเนื้อหาของสาร ผู้ส่งสารจะสนใจและสร้างสรรค์วรรณกรรมด้วยความรู้และความเข้าใจชัดเจน ทำให้ผู้ส่งสารมีความมั่นใจและประสงค์จะสื่อสาร ก่อให้เกิดประสบผลสำเร็จและประสิทธิผลในการสื่อสารที่ทำให้ผู้รับสารเชื่อถือผู้ส่งสาร

จากแบบจำลองของเดวิด เค เบอร์โลข้างต้นผู้วิจัยพบว่าผู้ส่งสารคือพระสุนทรโวหารหรือสุนทรภู่มีนามเดิมว่า “ภู่” เกิดเมื่อวันจันทร์ที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2329 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช บิดาเป็นชาวนบ้านกร่ำ อำเภอกาหลง จังหวัดระยองในปัจจุบันแต่เดิมบิดามารดาอยู่ด้วยกันในกรุงเทพฯ ต่อมาเมื่อให้กำเนิดท่านแล้วก็หย่าร้างกัน ฝ่ายบิดากลับไปบวชอยู่ที่อำเภอกาหลง จังหวัดระยองส่วนมารดามีสามีใหม่ มีธิดา 2 คนชื่อจิมและน้อม ต่อมาถวายเป็นแม่นมในพระองค์เจ้าหญิงจกมล พระธิดาในสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าทองอิน กรมพระราชวังบวรสถานพิมุขผู้เป็นพระภาคิไนยในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

สุนทรภู่อาศัยอยู่กับมารดาในบริเวณพระราชวังหลังซึ่งอยู่ริมคลองบางกอกน้อยและถวายเป็นข้าในสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าทองอิน กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข เมื่อเติบโตขึ้น ท่านน่าจะได้รับการศึกษา จากสำนักพระราชวังหลังและวัดที่อยู่ใกล้พระราชวังหลัง ได้แก่ วัดบางหว้าใหญ่หรือวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร วัดบางหว้าน้อยหรือวัดอมรินทรารามวรวิหารและวัดชีปะขาวหรือวัดศรีสุดารามวรวิหารจนมีความรู้วิชาเลขและการเขียนหนังสือ (จันทร์ ขำวิไล 2502: 14 - 16)

สุนทรภู่ได้สั่งสมความรู้และประสบการณ์ตั้งแต่เข้าศึกษาในสำนักวัดชีปะขาว ต่อมาได้รับราชการเป็นอาลักษณ์ในพระบรมมหาราชวัง

รับหน้าที่ถวายพระอักษรสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์หรือเจ้าฟ้ากลางและสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าปิ๋ว ผู้เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี พระอัครชายา เมื่อ พ.ศ. 2372 ขณะมีอายุ 43 ปี ท่านมีโอกาสดแสดงทักษะในการสื่อสารด้วยการนำภาพพระไชยสุริยามาถวายพระอักษรสมเด็จพระเจ้าฟ้าทั้งสององค์ ครั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าทั้งสององค์เสด็จเข้าไปประทับในพระบรมมหาราชวังท่านน่าจะนำภาพพระไชยสุริยามาพัฒนาขึ้นใหม่ขณะเป็นสมณเพศ และอยู่ที่วัดเทพธิดารามเมื่อระหว่าง พ.ศ. 2382 - พ.ศ. 2385 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ 2557 : 74)

ในส่วนของทัศนคติผู้วิจัยพบว่าสุนทรภู่มีทัศนคติต่อตนเองในด้านบวกมีจิตมุ่งพัฒนาประเทศจึงได้สะท้อนเนื้อหาที่แฝงการวิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคม

ในส่วนของทัศนคติต่อผู้รับสาร สุนทรภู่มุ่งให้อ่านน่าวรรณคดีเรื่องนี้มาใช้เป็นแบบเรียนหัดอ่านเขียนคำตามมาตราตัวสะกดแม่ต่าง ๆ จากภาพพระไชยสุริยาที่แต่งร้อยกรองด้วยภาพพร้อมกับรู้และเข้าใจเหตุการณ์และสภาพสังคมสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

สำหรับความรู้โดยความรู้ที่ปรากฏในเนื้อหาของสารอาจวิเคราะห์ได้ดังนี้

สุนทรภู่นำความรู้ซึ่งสั่งสมมาตั้งแต่ตอนท่านเป็นผู้เรียน ครูสอนชาวบ้านและถวายพระอักษรเจ้านาย ขุนนางในราชสำนัก รวมถึงบวชเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา มาแต่งภาพพระไชยสุริยาที่เมืองเพชรบุรีเมื่อ พ.ศ. 2368 แล้วนำมาพัฒนาขึ้นใหม่ที่วัดเทพธิดารามวรวิหาร กรุงเทพฯ เมื่อระหว่าง พ.ศ. 2382 - พ.ศ. 2385 โดยมีวัตถุประสงค์ของการแต่งในการสื่อสารเพื่อแสดงความสามารถเกี่ยวกับการแต่งภาพนอกจากการแต่งกลอนเพื่อเป็นแบบเรียนหัดอ่านเขียนคำตามมาตราตัวสะกดแม่ต่างๆ ซึ่งมีความ

พลัดพลินจากเนื้อหาในนิทานและเพื่อเป็นเครื่องมือในการวิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคมสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

นอกจากนี้ยังมีความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารเมื่อศึกษาประวัติและการแต่งภาพพระไชยสุริยา ก็พบความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารประเภทสองทางซึ่งสุนทรภู่นำภาพพระไชยสุริยามาสื่อสารดังนี้ การสื่อสารภายในบุคคลเป็นการสื่อสารที่เกิดความมั่นใจและความเชื่อมั่นว่าผู้แต่งมีความรู้ความสามารถ การสื่อสารระหว่างบุคคล เมื่อศึกษาประวัติและการแต่งภาพพระไชยสุริยา พบว่าผู้ส่งสารคือสุนทรภู่เป็นครูถวายพระอักษรสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์หรือเจ้าฟ้ากลางและสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าปิ๋วที่เป็นผู้รับสารโดยตรงและการสื่อสารภายในกลุ่มเล็กมีการนำภาพพระไชยสุริยามาสอนผู้เรียนได้หัดอ่านเขียนคำตามมาตราตัวสะกดแม่ต่างๆ อย่างง่ายแม้ในปัจจุบันก็ยังปรากฏเป็นแบบเรียนหัดอ่านเขียนภาษาไทยด้วย ยิ่งกว่านั้นระบบสังคมและวัฒนธรรมของผู้ส่งสาร ซึ่งสุนทรภู่มีกnowledgeเรื่องชนชั้นในสังคมสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่ เจ้านายมูลนายซึ่งประกอบด้วยพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนาง พระสงฆ์ที่เชื่อมโยงระหว่างชนชั้นผู้ปกครองและชนชั้นผู้อยู่ใต้ปกครอง ไพร่ประกอบด้วยชาวไทยและชาวต่างประเทศมีชาวจีน ชาวตะวันตกและชนชาติอื่นๆ รวมถึงทาส ทำให้สุนทรภู่ซึ่งเป็นผู้ส่งสารอาจเห็นความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษาในอนาคตท่านจึงแต่งภาพพระไชยสุริยาเป็นแบบเรียนสำหรับบุตรของเจ้านาย ขุนนางและไพร่มีโอกาสได้รับการศึกษาวิชาภาษาไทย เฉพาะบุตรของไพร่ เมื่อมีโอกาสได้รับการศึกษาแล้วจะได้นำความรู้มาประยุกต์ใช้ประกอบอาชีพและดำเนินชีวิต อีกทั้งประสงค์สื่อสารถึงชนชั้นในสังคมสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไปพร้อมกัน

ส่วนวัตถุประสงค์ของการแต่งในการสื่อสารจากสุนทรภู่ที่เป็นผู้ส่งสาร ได้แก่ เพื่อแสดงความสามารถเกี่ยวกับการแต่งกาพย์นอกจากการแต่งกลอนเพื่อเป็นแบบเรียนหัดอ่านเขียนคำตามมาตราตัวสะกดแม่ต่างๆ ซึ่งมีความเพลิดเพลินจากเนื้อหาในนิทานและเพื่อเป็นเครื่องมือในการวิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคมสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยสัมพันธ์กับผู้รับสารที่อยู่ในยุคต่างๆ อันแบ่งออกเป็นผู้รับสารซึ่งอยู่ในบริบททางสังคมร่วมสมัยเดียวกับสุนทรภู่และในบริบทต่างสมัย

2. สาร

สารคือเรื่องราวที่เป็นเนื้อหาในภาษาที่เป็นสัญลักษณ์ทั้งวัจนภาษา คือภาษาพูดและภาษาเขียน รวมถึงอวัจนภาษา คือกิริยาอาการต่างๆ ทางกายหรือกายภาษาและสภาพแวดล้อมที่สามารถสื่อความหมายได้ จากการศึกษาตามแบบจำลองของเดวิด เค เบอร์โล พบว่าสารคือกาพย์พระไชยสุริยาซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่

1) เนื้อหาของสาร คือตัวบทกาพย์พระไชยสุริยาที่สุนทรภู่แต่งเป็นกาพย์มีเนื้อหาดังนี้

เรื่องนี้กล่าวถึงพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งมีนามว่า พระไชยสุริยา พระมเหสีมีนามว่า สุมาลิ พระองค์ทรงปกครองเมืองสาเวถีหรือเมืองสาเวตีอย่างมีความสุข ทำให้ขุนนางผู้เป็นข้าราชการบริพารมีความสุขประดุจดี ประชาชนทำเกษตรกรรมได้ผลผลิตดีมีความสุข

ต่อมาขุนนางผู้เป็นข้าราชการบริพารในพระไชยสุริยาเริ่มประพฤติเสื่อมเสียเกิดความละโมภชั่วร้ายรังแกพลเมือง สนใจไสยศาสตร์ ถือว่าตนมีบารมีจำนวนมากรับใช้ หากินกับบุคคลผู้ต้องโทษ เมื่อเกิดคดีความหากใครติดสินบนแก่ผู้พิพากษาฝ่ายตุลาการก็พลิกให้เป็นคดีที่ชนะความบุคคลผู้ต้องโทษก็สั่งให้ไต่บริภาษและตีบุคคลผู้ยึดมั่นคำสอนในศาสนาที่ถูกว่าเป็นบุคคลโง่ รวมถึงผู้สูงอายุและนักปราชญ์ พระภิกษุบางสงฆ์ผู้เป็นสมณะหรือนักบวชไม่สนใจหลัก

ธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาใครที่สามารถหาเลี้ยงชีพของตนได้ก็พอใจในสิ่งของตนที่หามาได้โดยชอบ ส่วนบุคคลซึ่งไม่เลี้ยงชีพตนด้วยการพึ่งตนเองก็มีอารมณ์ร้อนและถือเอาแต่ใจของตนประพฤติในทางมิชอบ ส่วนขุนนางผู้เป็นข้าราชการบริพารไม่ประพฤติตนตามคำสัตย์สาบานที่ตั้งมั่นจากใจหลังจากดื่มน้ำในพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา

ผีปากระทำให้ประชาชนในเมืองสาเวถีต้องตายด้วยอุทกภัยจากน้ำป่าไหลเข้าท่วมเมือง ทำให้ทุกคนไม่มีที่อยู่ต้องหนีออกจากเมืองเมื่อน้ำป่าไหลเข้าท่วมเมืองสาเวถี พระไชยสุริยาและพระนางสุมาลิ พร้อมด้วยขุนนางนางกำนัลพ่อกาและประชาชนเสด็จหนีขึ้นลำภาพระไชยสุริยาโปรดให้ตีแผ่นโลหะมีเสียงพร้อมชักใบในลำภาขึ้น ครั้นลมอ่อนลง พระไชยสุริยาโปรดให้ลำภาเคลื่อนไปในทะเลทั้งตอนเช้าและตอนค่ำ พระองค์ทอดพระเนตรเห็นสัตว์น้ำ ได้แก่ ปลากระโทงแทง โลมา รานู เหยราและปลาหู ที่ว่ายอยู่ในทะเล บรรยาศทึบกล่าวมาทำให้พระไชยสุริยาทรงว่าเหวพระทัย ซึ่งลมได้พาลำภาเคลื่อนไปในทะเลแต่เพียงลำเดียว พอพระไชยสุริยาทอดพระเนตรออกไปอีกก็ไม่ทรงเห็นแผ่นดินพระองค์จึงตรัสถามว่าทะเลนี้กว้างใหญ่เพียงใด ขุนนางผู้เป็นข้าราชการบริพารในพระองค์ตอบว่าทะเลนี้ไกลมาจากด้านปากอ่าวตามความเชื่อในไตรภูมิพระร่วงว่าต้นทางของน้ำในทะเลคือสระอนินดาตในชมพูทวีปทำให้ทะเลกว้างใหญ่อย่างไม่สิ้นสุด

ทั้งพระไชยสุริยาและพระนางสุมาลิพร้อมด้วยบุคคลต่างๆ ต้องประสบกับเวรกรรมจากพายุบุคคลต่างๆ ถูกจระเข้และเหราจับไปกิน ทั้งสองพระองค์เสด็จเข้าสู่ฝั่ง ทรงพบต้นไทรใหญ่จึงประทับใต้ต้น ก่อนทั้งสองพระองค์จะบรรทม พระไชยสุริยาทรงสอนพระนางสุมาลิสวดมนต์ภาวนาเพื่อปราศจากภัยอันตราย

ต่อมาดาบสบูชาไฟเป็นกสิณทำสมาธิเข้าฌาน วันนั้นเกิดแผ่นดินไหว ดาบสจึงพิจารณาเรื่องราวแล้วพบกาลกิณี 4 ประการ ได้แก่ การเห็นผิด

เป็นชอบ การไม่รู้คุณ การเบียดเบียนทำร้ายกันและความวิบัติ ดาบสจึงเทศน์โปรดถวายพระไชยสุริยาให้ประทับนั่งมีความเมตตาและพิจารณาว่าทุกคนเกิดมาแล้วต้องตาย เพราะฉะนั้นไม่ควรเบียดเบียนและไม่ควรฉ้อฉลเป็นบาปกรรมอันจะนำตนไปเสวยทุกข์นานนับเป็นกัลป์ครั้นพระไชยสุริยาทรงสดับคำเทศน์จากดาบสจบ ทั้งสองพระองค์ทรงเลื่อมใสศรัทธาแล้วผนวชเป็นดาบส จากนั้นทรงถือศีลภาวนา ทรงทำพิธีบูชาไฟเป็นกสิณ บรรทมบนแผ่นดินเหมือนเตียงบรรทมในวังและทรงนำไม้กวาดกวาดรอบบริเวณที่ประทับทั้งตอนเช้าและตอนค่ำของทุกวัน เมื่อทั้งสององค์สิ้นพระชนม์แล้วก็เสด็จไปประทับในสวรรค์อย่างมีความสุข

จากเนื้อหาข้างต้นจะเห็นว่าสุนทรภู่ได้สังสมความรู้จากวรรณคดีที่มีมาก่อนหน้านั้นหลายเรื่อง ดังที่โชชิตา มณีโชติ กล่าวว่า ภาพพระไชยสุริยาได้ศึกษาไตรภูมิพระร่วง นำท่วงท่าจากคัมภีร์ปุราณะของอินเดียและของชาวตะวันตก พุทธทำนายในนิบาตชาดกเรื่องมหาสุบินชาดกกลบทการผันอักษรและกลบทบังคับเสียงวรรณยุกต์ในโคลงอักษรสามหมู่ของพระศรีมโหสถซึ่งพัฒนาจากการผันอักษรสามหมู่ในจินตามณี กลบทบังคับแม่ตัวสะกดในศิริวิบุลยคติดีเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา รามเกียรติ์ รวมถึงการแสวงหาความรู้ในวิทยาการสมัยใหม่ของสุนทรภู่ได้จากการติดต่อกับชาวตะวันตก จึงกล่าวได้ว่าภาพพระไชยสุริยามาจากแหล่งความรู้ต่างๆ ที่สุนทรภู่ได้สังสมประสบการณ์ไว้แล้วจากหลายแหล่งรวมถึงมีความเชื่อมั่นว่าการวิพากษ์วิจารณ์ครั้งนี้ จะนำไปสู่การเสนอความคิดเพื่อให้เกิดปรับปรุงการเมืองการปกครองในช่วงระยะเวลาดังกล่าวต่อไป

2) รหัสของสาร คือสารที่ผู้ส่งสารส่งออกไปเพื่อถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก ความต้องการ และวัตถุประสงค์ของตนต้องอาศัยรหัส (Code) เป็นเครื่องมือถ่ายทอดให้ปรากฏรหัสคือกลุ่มของสัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นในลักษณะต้องมีความหมาย

ต่อคน โดยมีองค์ประกอบทำหน้าที่เป็นคำศัพท์และมีกระบวนการหรือโครงสร้างที่รวมส่วนประกอบเข้าด้วยกันอย่างมีความหมายคือสภาพสังคมสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่

(1) การศึกษา มีการนำเสนอบทประณามพจน์และนิทานสื่อการสอนแบบเวียนมาตราตัวสะกด รวมถึงลักษณะบทประพันธ์ ได้แก่ ภาพยานี 11 ภาพย่นบัง 16 และภาพย่นสร้างคนวงศ์ 28 ซึ่งมีการสอนและการเรียนเกี่ยวกับการอ่านและการแต่งบทประพันธ์ประเภทร้อยกรองที่แต่งด้วยภาพย่นทั้ง 3 ประเภท

(2) การเมืองการปกครอง ได้แก่จากการศึกษาภาพพระไชยสุริยาทำให้เห็นชนชั้นพระมหากษัตริย์ชนชั้นเจ้านายชนชั้นขุนนางชนชั้นนักบวชซึ่งเชื่อมโยงระหว่างชนชั้นผู้ปกครองและชนชั้นผู้อยู่ใต้ปกครองรวมถึงประชาชนทำให้ทราบการสื่อสารเกี่ยวกับชนชั้นในสังคมสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ไม่สนใจกิจการบ้านเมืองภาพพระไชยสุริยาสื่อสารถึงเจ้าขุนมูลนายซึ่งไม่สนใจความทุกข์ยากของประชาชนแสดงวิถึความเป็นอยู่ดังที่สุนทรภู่กล่าววิพากษ์ไว้ว่าเจ้าขุนมูลนายมัว “ค่าเข้าเฝ้าสี่ขอ” คือสนใจแต่การบรรเลงดนตรีที่สนุกสนานไปวันๆ การซื้อราชูรบังหลวงมีเจ้าขุนมูลนายบางส่วนโลกแล้วแสวงหาผลประโยชน์แบบซื้อราชูรบังหลวงด้วยการนำเงินและทรัพย์สินที่ได้มาโดยมิชอบมอบให้ภรรยาของตนเก็บไว้ (ปัญญา บริสุทธิ์ 2528 : 17)ดังบทประพันธ์ว่า “หาได้ให้ภริยาโลภพาให้บ้าใจ”การวิพากษาคืออย่างไม่เป็นธรรมจากการศึกษาภาพพระไชยสุริยากล่าวว่าผู้พิพากษาในเวลานั้นมีอำนาจมาก สามารถพิพากษาคดีหรือพลิกคดีให้ใครแพ้หรือใครชนะก็ได้ ทำให้เห็นความไม่เป็นธรรมของผู้พิพากษา นับเป็นความเสื่อมของศาลฝ่ายตุลาการ (ปัญญา บริสุทธิ์ 2528 : 32 - 33)

นอกจากนี้สุนทรภู่ยังได้นำพฤติกรรมของชนชั้นในสังคม ได้แก่ ขุนนาง ภรรยาของขุนนาง

พระสงฆ์ สามเณร แม่ชี คณะบุคคลบางส่วนผู้นับถือพระพุทธศาสนาและชาวบ้านที่เป็นบุคคลทั่วไปในสังคมมาลื้อและเสียตีสั่งที่ปรากฏในบทอัครจริยตอนพระไชยสุริยาและพระนางสุมาลีกำลังแสดงความรักที่เป็นความสัมพันธ์ลึกซึ้งระหว่างกัน ซึ่งสุนทรภู่แต่งให้เป็นเรื่องตลกเพื่อแสดงอารมณ์ขันนับว่าเป็นการสร้างสรรคที่แหวกแนวและล้ำสมัย

สุนทรภู่ยังได้กล่าวถึงปัญหาภายในสังคมดังที่กล่าวถึงชาวจีนสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่รวมตัวกันเป็นพวกตัวเหี้ย จะเห็นการปล้นสดมภ์และการลักลอบนำสินค้าเถื่อนเข้าประเทศ (ม.ร.ว.แสงโสม เกษมศรี และวิมลพงศ์พิพัฒน์ 2523 : 219 - 220, วิไลเลขา ธารวรรณสาร และคณะ 2539 : 423 กับมัลลิกา มัสสุดี 2549 : 391) ชาวจีนกลุ่มนี้อาจเป็นบุคคลเพียงบางส่วนในสังคมเท่านั้นที่ก่อปัญหาความเดือดร้อนและความวุ่นวายโดยไม่เคารพและไม่เกรงกัลลวกฎหมายจนฝ่าฝืนและละเมิดผิดกฎหมาย

(3) ความเชื่อและการนับถือศาสนาพุทธ อธิปไตยบัญญัติ (2557 : 69) วิจัยเรื่องตำราไสยศาสตร์ในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์สังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์พบว่าเจ้าขุนมูลนายที่รวมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความเชื่อและนิยมไสยศาสตร์ประสมรวมกับการนับถือพระพุทธศาสนา ดังบทประพันธ์ว่า “ไม่จำคำพระเจ้า เหวไปเข้าภาษาไสย” และยังกล่าวถึงแบบอย่างที่ไม่ควรประพฤติตามมีการประพฤติผิดธรรมเนียมวินัยของพระสงฆ์และการประพฤติไม่เหมาะสมของพุทธศาสนิกชน ความเห็นผิดของบุคคลรวมถึงกาลกิณี 4 ประการแบบอย่างที่ไม่ควรประพฤติตามมีการเน้นพุทธศาสตร์ด้วยการระลึกรณานุสติและกฎแห่งกรรมมากกว่าไสยศาสตร์ การดำเนินชีวิตตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอน รวมถึงการรู้จักบาปบุญคุณโทษ

(4) เศรษฐกิจกล่าวถึงการเกษตรจากการศึกษาภาพพระไชยสุริยาพบว่าสังคมสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนิยมทำการ

เกษตรแบบยังชีพ ได้แก่ การทำไร่ การทำนาและการทำสวนการค้าขาย จากการศึกษากาพย์พระไชยสุริยาพบสังคมไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการค้าขายภายในประเทศและการค้าขายภายนอกประเทศซึ่งมีพ่อค้าจากต่างประเทศ ได้แก่ พ่อค้าชาวจีน พ่อค้าชาวตะวันตกและพ่อค้าชาติอื่น เข้ามาค้าขายภายในประเทศ ดังบทประพันธ์ว่า “พ่อค้ามาแต่ไกล ได้อาศัยในพารา”

(5) ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ

จากการศึกษาภาพพระไชยสุริยาสุนทรภู่พรรณนาตามสัญญาบัตรคือการพรรณนาตามแบบโบราณได้แก่บทชมนกและชมไม้เพื่อกล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

3) การแสดงสาร มีบทประณามพจน์และการถ่อมตัวของกวี รวมถึงการเรียนคำตามมาตราตัวสะกดแม่ต่างๆ ตามลำดับเนื้อหาจากนิทานเรื่องพระไชยสุริยาที่สุนทรภู่แต่งเป็นกาพย์

3. สื่อ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของคำว่า “สื่อ” หมายถึงติดต่อให้ถึงกัน เช่น สื่อความหมาย (ราชบัณฑิตยสถาน 2556:1240) และ “ช่องทาง” หมายถึงหนทางหรือโอกาสที่จะทำอย่างใดอย่างหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน 2556: 363) ส่วน ขนิษฐา อุดมวิทยาไกร (2550: 18) กล่าวว่า สื่อหรือช่องทางเป็นตัวกลางในองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการสื่อสารซึ่งใช้ส่งถ่ายทอดเนื้อหาข่าวสารเพราะทำให้เนื้อหาข่าวสารที่ประสงค์ส่งถ่ายทอดไปถึงผู้รับสารได้ นอกจากนี้ สรัญพัฒน์ ต้นสุขเกษม (2547:28) ยังกล่าวถึงการพิจารณาสื่อว่า ต้องพิจารณาถึงความสามารถของสื่อในการนำสารเข้าถึงความรู้สึกของผู้รับสาร ได้แก่ การเห็น การได้ยิน การสัมผัส การได้กลิ่นและการลิ้มรส อันแต่ละสื่อมีความสามารถแตกต่างกันโดยภาพพระไชยสุริยาผ่านสื่อต่างๆ ดังนี้

1) สื่อมนุษย์ได้แก่บุคคลผู้ประกอบอาชีพต่างๆ ทำหน้าที่เป็นสื่อข่าวสารซึ่งเป็นเรื่องราวของตนไปสู่บุคคลผู้รับสารโดยตรงหรือบุคคลอื่นไปสู่อีกบุคคลผู้รับสารโดยอ้อม เช่น คนนำสาร พลดาดตระเวน กองสอดแนมหรืออุปัชฌาย์ ม้าใช้ที่เป็นคนทำหน้าที่แจ้งข่าวโฆษณา พิธีกร นักเล่นีตนา บรูชไปรษณีย์ นักจิตวิทยาผู้สื่อข่าว นักร้องนักแสดงนักการทูตตัวแทนเจรจาปัญหา พ่อสื่อ แม่สื่อซึ่งภาพยนตร์ไชยสุริยากล่าวถึงสื่อมนุษย์ ได้แก่ครูร่วมสมัยเดียวกับสุนทรภู่และครูหลังสมัยสุนทรภู่ก่อนยุคปฏิรูปการศึกษาตามแบบประเทศตะวันตกและเลิกทาสสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอาจมีเอกลักษณ์และพระสงฆ์, พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) รวมถึงครู อาจารย์ นักวิชาการภาษาและวรรณคดีไทย ผู้เรียน อีกทั้งบุคคลต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปัจจุบันซึ่งอยู่ในประเทศตลอดจนชาวต่างประเทศที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

2) สื่อสิ่งพิมพ์ได้แก่สื่อสิ่งพิมพ์ทุกชนิดซึ่งอาศัยเทคนิคการพิมพ์แทนการเขียนของมนุษย์ที่ใช้ติดต่อสื่อสารระหว่างกันมานาน เช่น หนังสือ ตำรา รายงาน งานวิจัย หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร จุลสาร โปสเตอร์ แผ่นปลิว แผ่นพับ ใบประกาศ ภาพใบแจ้งความตัวบทภาพยนตร์ไชยสุริยาได้ผ่านการคัดลอกจากต้นฉบับสมุดไทยแล้วนำมาจัดเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ เช่น การนำภาพยนตร์ไชยสุริยามาพิมพ์ในแบบเรียนและหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์คือสื่อซึ่งพัฒนาขึ้นโดยใช้เครื่องกลไกไฟฟ้าเป็นหลัก นับเป็นสื่อยุคใหม่ที่มนุษย์นำมาใช้เป็นผลมาจากความรู้และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของมนุษย์ซึ่งพัฒนาอย่างรวดเร็ว รวมถึงมีประสิทธิภาพการส่งถ่ายทอดและเผยแพร่กระจายกว้างขวางด้วยภาพและเสียงมากกว่าสื่อประเภทอื่นๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ โทรศัพท์ โทรศัพท์เคลื่อนที่หรือโทรศัพท์มือถือ โทรพิมพ์หรือแฟกซ์ สมาร์ทโฟน จดหมายอิเล็กทรอนิกส์หรืออีเมลเครื่องบันทึกเสียง เครื่องฉายภาพชนิดต่างๆ

เครื่องเล่นซีดีและดีวีดีเทปเสียง วีดิโอเทป คอมพิวเตอร์ สื่อออนไลน์ทางอินเทอร์เน็ต มีแชต ยูทูป ไลน์ บีบีเพชบุ๊ก ทวิตเตอร์ สไกป์และอื่น ๆ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่นำภาพยนตร์ไชยสุริยามาสื่อสารถึงคนรุ่นหลังได้แก่ครูผู้สอนวิชาภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จากโรงเรียนต่าง ๆ และบุคคลอื่นๆ นำภาพยนตร์ไชยสุริยามาศึกษา วิจัยและวิเคราะห์แล้วจัดทำเผยแพร่ด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนหรือ CAI หนังสืออิเล็กทรอนิกส์หรืออีบุ๊ก (e-book) บทเรียนอิเล็กทรอนิกส์ (e-learning) เว็บไซต์และยูทูปอันหลากหลาย

จะเห็นว่าสื่อมนุษย์ สื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวเป็นสื่อมวลชนซึ่งนำภาพยนตร์ไชยสุริยามาศึกษาแล้วถ่ายทอดแก่บุคคลผู้รับสารที่อยู่ในยุคต่าง ๆ ทั้งในบริบททางสังคมร่วมสมัยเดียวกับสุนทรภู่และในบริบทต่างสมัยได้อ่านและศึกษาทำให้เห็นความนิยมและการพัฒนากระบวนการสื่อสารมวลชน ในการสื่อสารแบบทางเดียวจากสื่อต่างๆ อันนำภาพยนตร์ไชยสุริยามาศึกษาแล้วถ่ายทอดแก่บุคคลผู้อ่านและศึกษาได้อย่างต่อเนื่องตอนหลังสมัยสุนทรภู่ซึ่งเป็นผู้ส่งสารถึงแก่นิกรรมแล้ว

4. ผู้รับสาร

ผู้รับสารจากภาพยนตร์ไชยสุริยา ได้แก่เจ้านาย กุลบุตรกุลธิดา ขุนนางและไพร่ รวมถึงพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ครู อาจารย์ นักวิชาการภาษาและวรรณคดีไทยผู้เรียน อีกทั้งบุคคลต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปัจจุบันซึ่งอยู่ในประเทศ

อภิปรายผล

งานวิจัยเรื่องการสื่อสารด้านสภาพสังคมจากภาพยนตร์ไชยสุริยานำแบบจำลองการสื่อสารของเดวิด เค เบอร์โล ซึ่งมีผู้ส่งสาร สารสื่อและผู้รับสารรวมเรียกว่า SMCR มาวิเคราะห์สภาพสังคมจากภาพยนตร์ไชยสุริยาทำให้เห็นทักษะในการสื่อสารทัศนคติความรู้รวมถึงระบบสังคมและวัฒนธรรม อีกทั้งวัตถุประสงค์การแต่งในการสื่อสารของสุนทรภู่ที่เป็น

ผู้ส่งสารนำภาพพระไชยสุริยาอันเป็นสารทำหน้าที่
ส่งรหัสของการสื่อสารคือการวิพากษ์วิจารณ์สภาพ
สังคมสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดย
มีการศึกษา การเมืองการปกครองความเชื่อและการ
นับถือศาสนาเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ตลอดจนความ
อุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติผ่านสื่อ ได้แก่สื่อมนุษย์
สื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ จนผู้รับสารทั้งชาว
ไทยซึ่งอยู่ในบริบททางสังคมร่วมสมัยเดียวกับสุนทร
ภู่และในบริบทต่างสมัยประกอบกับชาวต่างประเทศ
ที่มีฐานะและการรับสารในแต่ละยุคแตกต่างกัน ให้
รู้และเข้าใจวัตถุประสงค์ของการแต่งวรรณคดีเรื่องนี้
ได้เป็นอย่างดีจึงอาจกล่าวได้ว่าสุนทรภู่สามารถบรรลุ
ตามวัตถุประสงค์การแต่งในการสื่อสารตามแบบ
จำลองการสื่อสารของเดวิด เค เบอร์โล ดังที่กล่าวมา

ข้อเสนอแนะ

ควรศึกษาการสื่อสารด้านสภาพสังคมจาก
วรรณคดีเรื่องอื่นๆ ของสุนทรภู่หรือนักเขียนในยุคอื่น
เพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของการส่งสารและบริบท
ทางสังคมที่ปรากฏจากวรรณคดีเรื่องนั้นอย่างชัดเจน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการ
ศึกษาขั้นพื้นฐาน. (๒๕๕๗). **หนังสือเรียน
รายวิชา พื้นฐานภาษาไทย วรรณคดี
วิภักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑**. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์สสสค. ลาดพร้าว.
- ฉันทน์ ขำวิไล. (๒๕๐๒). **๑๐๐ ปีของสุนทรภู่**. พระนคร:
โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
- ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. (๒๕๔๕). **ชีวประวัติและผล
งานของสุนทรภู่**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่
ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไชยิตา มณีใส. (๒๕๕๕). **พินิจภาพพระไชยสุริยาของ
สุนทรภู่**. วารสารราชบัณฑิตยสถาน. ๓๗
(๒) : ๕๙ - ๗๔.

- ธวัช ปุณโณทก. (๒๕๕๐). **วิวัฒนาการหนังสือแบบ
เรียนวิชาภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (๒๕๕๕). **ปากไก่และใบเรือ
รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรม
และประวัติศาสตร์ ตันรัตนโกสินทร์**.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.
- นิพัทธ์ แยมเดช. (๒๕๖๐). **อหังการของสุนทรภู่ :
การแหวกชนบจรีตักกับการสถาปนาศิลปะ
คือชีวิต**. วารสารศิลปวัฒนธรรม. ๓๘ (๘)
: ๑๓๖ - ๑๔๐.
- ประชุมค่างลอนสุนทรภู่**. (๒๕๕๘). กรุงเทพฯ: สำนัก
พิมพ์แสงดาว.
- ประทีป วาทิกทินกร. (๒๕๔๔). **วรรณกรรมสุนทรภู่**.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.
- ปัญญา บริสุทธิ. (๒๕๒๘). **การศึกษาสภาพสังคม
ไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่ง
เกล้าเจ้าอยู่หัวจากเอกสารสำคัญทาง
วรรณคดีในสมัยนั้น**. งานวิจัย สถาบันไทย
คดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. (๒๕๒๙). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์
วัฒนธรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ.
๒๓๒๕ - ๒๓๙๔**. งานวิจัย คณะอนุกรรมการ
เผยแพร่เอกลักษณ์ของไทยในคณะกรรมการ
เอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานเสริมสร้าง
เอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.
- พลิชฐ์ อธิธิปรัชญาบุญ. (๒๕๕๗). **ตำราไสยศาสตร์
ในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์สังคม
ไทยสมัยรัตนโกสินทร์**. สารนิพนธ์ศิลป
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พ.ณ ประมวญมารค (นามแฝง). (๒๕๐๑). **นิทานคำ
กลอนสุนทรภู่**. พระนคร: แพรวพิทยา.

มัลลิกา มัสอูดี. (๒๕๔๙). “การสถาปนาศูนย์กลาง
อำนาจแห่งใหม่ที่กรุงธนบุรีและกรุงเทพฯ”
ในเอกสารการสอนชุดวิชาประวัติศาสตร์
ไทย หน่วยที่ ๑-๗. หน้า ๓๒๗-๔๐๓.
นนทบุรี:มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
วิไลเลขา ถาวรธนสาร และคณะ. (๒๕๓๙). **พื้นฐาน
วัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
สุนทรภู. (๒๕๒๙). **ภาพพระไชยสุริยา**. กรุงเทพฯ:
สมาคมภาษาและหนังสือ.

แสงโสม เกษมศรี, ม.ร.ว. และวิมล พงศ์พิพัฒน์.
(๒๕๒๓). **ประวัติศาสตร์ไทยสมัย
รัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ – รัชกาล
ที่ ๓ (พ.ศ.๒๓๒๕ - ๒๓๙๔)**. กรุงเทพฯ:
คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนัก
เลขาธิการนายกรัฐมนตรี.
องค์การค้าของคุรุสภา. (๒๕๒๗). **พระไชยสุริยา
หนังสือชุดภาพและการ์ตูนขององค์การ
การค้าของคุรุสภา**. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว:
กรุงเทพฯ.
อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุลและคณะ. (๒๕๕๑). **ประวัติ
สุนทรภูฉบับพระยาปริยัติธรรมธาดา
(แพ ตาละ- ลั ก ษ ม ณ์)**. นครปฐม:
สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล.